

להתזדנע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

בבא קמא דף טז

תמוז ומועדות בחיות טורפות

בבא קמא דף ט"ו: במשנה, הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש, הרי אלו מועדין. ובדף ט"ז: אמר שמואל, ארי ברשות הרבים, דרס ואכל, פטור. טרף ואכל, חייב. דרס ואכל, פטור כיון דאורחיה למידרס, הוה ליה כמו שאכלה פירות וירקות, דהוה ליה שן ברשות הרבים, ופטור. טרף, לא אורחיה הוא וכו'.

והתניא, וכן חיה שנכנסה לחצר הניזק, טרפה בהמה ואכלה בשר, משלם נזק שלם. הכא במאי עסקינן שטרפה להניח וכו'. אמר רב נחמן בר יצחק לצדין קתני, שטרפה להניח, או דרסה ואכלה, משלמת נזק שלם.

- א -

חיות טורפות אם הן מועדות מדין קרן או שהן מועדות מדין שן

מתחילתן, כך ה' בהמות אלו כפי מה שדרכן לטרוף ולאכול, הן כבר מועדין מתחילתן, ולכן כל אחד מועד רק בדבר שדרכו בו להזיק, אבל בדבר שאין דרכן בהם ואין לחייבן מדין שן ורגל, דינם כשאר בהמה בדבר שאין דרכה להזיק שבהיותה תם משלם חצי נזק.

ומבאר בשיטה מקובצת בשם הרא"ש דאין לתמוה דלדעת התוס' שהן מועדין דוקא בדבר שדרכן בכך, מה משמיענו המשנה שהן מועדין מתחילתן, הרי אין דינן שונה משאר בהמות, כיון דמיירי דוקא כשדרכן בכך. כי החידוש הוא שהן מועדין להרוג כל בהמות ואפילו גדולות מהם, ואין דינן ככלב שאכל כבש גדול שאמרו לעיל דף ט"ו: שהוא משונה וחייב מדין קרן ולא מדין שן, כי חיות אלו דרכן להרוג להנאתן גם בהמות גדולות מהן.

והתוס' והרא"ש שם מוכיחים כן ממה שאמר שמואל דארי ברשות הרבים, דרס ואכל, פטור, דכיון דאורחיה למידרס, הרי זה כמו שאכלה פירות וירקות, דהוה ליה שן ברשות הרבים, ופטור. אבל טרף ואכל חייב כיון דלאו אורחיה הוא, הרי דמה שחיות אלו מועדין מתחילתן היינו בדבר שדרכן בכך לחייבן מדין שן, והן חייבין רק ברשות הניזק ולא ברשות הרבים.

והפוסקים כתבו ליישב דעת הר"ף והרמב"ם שלא תקשה ממה ששמואל מחלק אצל ארי בין דרס ואכל ובין טרף ואכל, הרי דבטרף ואכל אינו מועד בתחילתו. וישנן בזה שני דרכים.

בב"ח סי' שפ"ט (אות ג') כתב דהרי"ף והרמב"ם הרי באמת לא הביאו דברי שמואל שאומר דארי ברשות הרבים שדרס ואכל פטור, ואם טרף ואכל חייב, וזה מפני שבגמ' הקשו על דברי שמואל מבריייתא ששנינו 'וכן חיה שנכנסה לחצר הניזק וטרפה בהמה ואכלה בשר משלם נזק שלם', אלמא דכל חיה שטרופת ואוכלת חייב לשלם נזק שלם. ואע"ג רב נחמן בר יצחק מיישב דברי שמואל מקושיא זו, סובר הרמב"ם דזה תירוץ דחוק. ולכן סוברים דהרי"ף והרמב"ם דבאמת אין לחלק בין דרכן בכך ובין אין דרכן בכך, ודלא כהתוס' והרא"ש שסמיעין דבריהם מדברי שמואל.

אמנם במגיד משנה שם מיישב דעת הרמב"ם בדרך אחרת, והוא מכריע בדעת הרמב"ם דחיות אלו אם עשו מעשה שן ורגל, דינם כדיון שן ורגל להפטר ברשות הרבים, ואם עשו מעשה קרן, דהיינו נגיחה נגיפה נשיכה רביצה בעיטה, דינן כדיון קרן לגבי לחייבם ברשות הרבים, אמנם הם כבר מועדים מתחילתן לחייב נזק שלם.

ובחידושי רבי מאיר שמחה להלן דף י"ט: מבאר דבריו, וכתב דלגבי חילוקי רשויות בין רשות הרבים ורשות היחיד, תלוי האיק היה הנזק, כי אם

ההבדל בין בהמות וחיות טורפות אמור לגבי כוונתן להזיק שהן מועדות בפעם ראשונה / ההבדל ביניהם הוא לגבי הנאה להזיקן כשדרכן בכך / בחיות טורפות חייב משום שן גם בטורף בהמה גדולה ממנה / הבדל בדיון מועדין מתחילתן בין כוונתו להזיק ובין אכילה להנאתו שלא כדרכה

- רמב"ם, רש"י, תוס', שטמ"ק, ב"ח, מגיד משנה, רבנו מאיר שמחה -

א. במה ששנינו במשנה דהזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש, הרי אלו מועדין מתחילתן, נחלקו הראשונים בפירוש דין זה, כמו שיבואר.

הרמב"ם בפרק א' מהלכות נזקי ממון הלכה ו' כתב דבהמות אלו מועדות מתחלת ברייתן להזיק, לפיכך אם הזיקו או המיתו 'בנגיחה או בנשיכה' ודריסה וכיוצא בהן, חייב נזק שלם. והיינו שחייב לשלם נזק שלם בכל מיני הזיק שהזיקו, אפילו בנזק שעיקר כוונתם להזיק, שחיובו מדין קרן. וכן כתב רש"י בדף ט"ו: (ד"ה הרי) שהן מועדין אפילו בנשיכה ובכל נזקין, ומשלמין עליהם נזק שלם.

אמנם בתוס' דף ט"ז. (ד"ה והנחש) כתבו דמה ששנינו שהן מועדין מתחילתן, אין הכוונה שהם מועדין מתחילתן לכל מיני הזיק, אלא הכוונה הוא שכל אחד מועד בדבר שדרכו בו להזיק, כגון הארי מועד לדרוס ולאכול, או לטרוף ולהניח, לפיכך באחד מאלו הוא מועד, וחייב עליו ברשות הניזק נזק שלם, ופטור ברשות הרבים כדיון שן ורגל. אבל אם טרף ואכלו, כיון שאין דרכו בכך, יש עליו דין קרן תם, ואז חייב חצי נזק, בין ברשות הרבים בין ברשות הניזק. וזאב ושאר חיות דרכם בטרפה, ולזה הן מועדים, וחייבין עליו ברשות הניזק נזק שלם, ופטור ברשות הרבים, אבל בדריסה שאין זה דרכן, דינן כקרן תמה.

וכתבו עוד, דאפילו נחש נמי שאינו נהנה מנשיכתו (כמו שאמרו בתענית דף ח'. שאין הנחש נהנה מנשיכתו), עם כל זה הוא מועד מתחילתו, דכיון דדרכו בכך, הרי זה כמו רגל ופטור ברשות הרבים, וחייב ברשות הניזק נזק שלם. וכן כתב הרא"ש בסי' כ"א.

והיינו שנחלקו בעיקר כוונת דברי המשנה, כי לדעת רש"י והרמב"ם מה שאמרו דה' מיני בהמות מועדות מתחילתן, היינו לומר דבקרן שכוונתו להזיק שבשאר בהמות עד ג' פעמים הוא תם ומשלם חצי נזק ומכאן ואילך הוא מועד ומשלם נזק שלם, אצל ה' בהמות אלו כבר בתחילתן יש בהם דין קרן מועד כמו שור אחרי ג' פעמים, כי ה' בהמות אלו כבר מועדין מתחילתן.

אבל לדעת התוס' מה שאמרו שהן מועדין מתחילתן, היינו לומר דכשם שבכל בהמות נוהג חיוב שן ורגל בדבר שדרכן בכך, ובזה הן מועדים

בתחילתו כדין קרן שדינו של ארי להיות מועד מתחילתו, מאחר שבזה אין כוונתו להזיק. אמנם עם כל זה כיון ששינה מדרכו בדרך אכילתו, אינו תולדה דשן אלא תולדה דקרן, כדין בהמה שאכלה להנאתה בדרך שהוא משונה שאמרו להלן דף י"ט: שאינו תולדה דשן אלא תולדה דקרן, ולכן ארי שטרף כיון שהרגה להנאתו בדרך שהוא משונה אצל חיה זו, הרי זה תולדה דקרן, ומשלם רק חצי נזק, כי להנאתו אינו מועד מתחילתו, אע"ג שבכוונתו להזיק הרי הוא מועד מתחילתו.

ונמצא דאין סתירה מדברי שמואל על דעת הרי"ף והרמב"ם שסוברים דחיות טורפות יש להם דין מועד אצל נגיחה ונגיפה, כי דוקא אצל נגיחה ונגיפה שכוונתה להזיק יש לה דין מועד, אבל אצל אכילה להנאתה שהיה ראוי להיות תולדה דשן, כשהוא משונה, משלם חצי נזק מדין קרן. א

- ב -

פטור חיות טורפות בשן ברשות הרבים

ובדברות משה סי' ח' ענף ב' (ד"ה ובחיה) מפרש יותר, וכתב דמה שפטרה תורה שן ברשות הרבים וחייבתו על שן ברשות הניזק, הוא משום שיש רשות לאדם להניח בהמתו לילך בעצמה ברשות הרבים, ואינו מחוייב לאחזה בזנבה בכל מקום שתלך, כדאי' להלן דף י"ט: וכי יאחזה בזנבה ותלך, ואע"ג דכשמינחה ללכת מאליה ברשות הרבים, בודאי שתכנס גם לחצר הניזק כשהוא פתוח ותאכל מה שיהא לפניו, מכל מקום התורה פטרנו דוקא ברשות הרבים, כי פירות ברשות הרבים אינו מקום המיועד להם להיות שם, כי נהי שיש רשות לכל אדם להניח שם דברים, מכל מקום אין זה מקומם המיועד, ולכן מאחר שיש רשות לאדם להניח בהמתו ללכת ברה"ר הקילה תורה לפטור אכילת פירות ברה"ר מאחר שהפירות נמצאים במקום שאינם ראויים להיות, אבל בחצר הניזק ששם הוא מקום המיוחד לבעלים להניח שם פירותיו, לא הקילה תורה לפטורו במה שרשאי להניח בהמתו ללכת מאליה.

ומעתה, לגבי חיות טורפות, ודאי שאין רשות לבעלים להניחן ללכת ברשות הרבים ללא שמירה, ועם כל זה לגבי מה שפטרה תורה שן ברשות הרבים מפני שהפירות אינם מונחים במקום המיועד להנחת פירותיו, לא חילקה תורה בין בהמה שיש לה רשות לילך ברשות הרבים, ובין חיה שאין לה רשות ללכת ברשות הרבים, כי אין לחלק בין מקום שנוהג הטעם שפטרה תורה ובין מקום שאין נוהג טעם הדבר, וכיון שפטרה תורה שן ברשות הרבים מפני שאין הפירות מונחות במקום המיועד להם, אין לחלק בין שן דבהמה שמוותרת ללכת ברשות הרבים, ובין שן דחיה שאסורה לילך ברשות הרבים. ב

הזיקה והמיתה בדרך שהיה רק כוונתה להזיק, דהיינו נגיחה נגיפה ונשיכה ורביצה ובעיטה, חייב גם ברשות הרבים כדין קרן, אלא שנשתנה הדין מבשאר בהמות לגבי שהם מועדין מתחילתן לשלם נזק שלם, דכיון דחיות טורפות דרכן להזיק, הם מועדין לזה מתחילתן, וכיון שהיה כוונתה להזיק יש בזה דין קרן מועד, וחייב ברשות הרבים. אבל אם הזיקו בדרך שן ורגל, והיינו שלא היה כוונתה כדי להזיק בהמה, אלא כדי לאכול בהמה, דינו כשן ורגל להפטר ברשות הרבים, וגם כשהרגה בהמה דינו כשן, כיון שאין כוונתה להרוג כדי להזיק, אלא כדי לאכלה, ויש לה הנאה בהזיקה, ולכן פטור ברשות הרבים.

ועם כל זה אומר שמואל דארי שטרף משלם רק חצי נזק ולא נזק שלם, והיינו, דכשטרף להנאתו כדי לאכול, מאחר שאין כוונתו להזיק, אינו מועד

אע"ג שפטור שן ברשות הרבים הוא מפני שיש לו רשות להניח בהמתו לילך בו, לא חלקה תורה בדבר, וגם חיה טורפת פטורה ברה"ר, אע"ג שאין לו רשות להניחה לילך ברה"ר / שן פטור ברה"ר מפני שאין זה מקום מיועד להנחת פירותיו

- ים של שלמה, דברות משה -

ב. בים של שלמה סימן מ"ז תמה במה שאמר שמואל דארי ברשות הרבים שדרס ואכל, פטור, דכיון שדרכו לדרוס, לכן נחשב כמו שאכלה פירות וירקות, והוא שן ברשות הרבים והוא פטור, וכתב שהיא פליאה גדולה לומר על חמשה חיות שאם טרפו ואכלו ברשות הרבים שיהיו פטורים ברה"ר משום שן, שהרי לכאורה אינו דומה כלל לשן, כי הטעם דשן ורגל פטורים ברשות הרבים הוא משום דבהמה יש לה רשות לילך ברשות הרבים, ואין הבעלים צריך כל פעם לילך עמהם, וכיון שאוכלת מה שתמצא לאכול ברשות הרבים לכן פטור תורה שן ברשות הרבים. אבל ארי שדורס ואוכל בהמות, אטו על זה נאמר דאורחיה בזה כדי להפטר ברשות הרבים. והרי לפי הנחה זו נמצא שאין לאדם זכות להניח בהמתו לילך ברשות הרבים מפני ארי של זה. ועוד, דמי שיש לו ארי או זאב, יניח בכוונה לילך ולטרוף ברשות הרבים כדי צרכו, ולא ישלם רק מה שנהנה, ויזיק כמה מנה, וכי בזה פטור התורה. וגם הרי"ף הרי כתב לעיל (דף א': מדפי הרי"ף) בפירוש דהפטור דשן ורגל ברשות הרבים הוא משום שדרכן לילך ברה"ר.

וכתב דעל כרחק צריך לומר דמאחר שאינו מצוי שיהיו חיות נמצאות בישוב, לא חלקה תורה בנזקי שן ורגל, ולעולם פטורים ברשות הרבים, וכן מצינו כמה פעמים שלא חלקו בעבור דבר אחד, ואע"ג שהטעם השייך בעיקר הדין אינו נוהג בציוור כזה, עם כל זה לא חילקו בדבר.

השלטות והוספות

א. באבן האזל בפ"א מהלכות נזקי ממון הלכה ו' מבאר עוד דלדעת התוספות והרא"ש כל שדרכו בכך הרי הוא בכלל שן ורגל להפטר ברשות הרבים, ואפילו אם כוונתו להזיק, שהרי לדעתם נחש פטור ברשות הרבים כדין רגל משום שדרכו להזיק, ואע"ג שאין הנאה להזיק אלא כוונתו להזיק.

אמנם בפני יהושע מקשה כעין קושיית היש"ש, ועיקר קושייתו הוא על דברי הרי"ף (הנ"ל) שכתב דהטעם דשן פטור ברשות הרבים וקרן חייב ברה"ר, אינו בדרך גזירת הכתוב, אלא שיש טעם בדבר דכיון דדרך בהמה לילך ברה"ר אין הבעלים צריכים לילך אחריהם תמיד, וטעם זה לא שייך אצל ארי. וכתב דלפי המפרשים דשן פטור מגזירת הכתוב דלא כדברי הרי"ף, אין כאן תמיה כלל, עכ"ל.

אמנם כפי האמור, ביש"ש אינו מקשה דוקא על דברי הרי"ף שכתב דטעם הפטור בשן ברה"ר הוא משום דדרכן של בהמות ללכת ברה"ר, כי הוא תמה האין יש לפטור דריסת ארי ברה"ר מדין שן, הרי מה שפטרה תורה שן ברה"ר הוא משום שהתורה נתנה רשות לבעל הבהמה להניח בהמתו ללכת ברה"ר, אבל בחיות טורפות ודאי אין אדם רשאי להניחן ללכת ברה"ר, ומדוע יהא בזה פטור דשן ברה"ר. והוכרח לומר דנהי דאין נוהג טעם הפטור דשן ברה"ר משום שיש רשות להניח בהמותיו ברה"ר, מכל מקום לא חלקה התורה בכך, ומאחר שזה דרכו של ארי לדרוס ולאכול, דינו כשן ברה"ר. וכפי המבואר בדברות משה (הנ"ל) היינו כי גם בבהמה ההולכת ברה"ר מה שאינו משלם ברשות הרבים הוא על ידי פטור נוסף מפני שאין זה מקום המיועד לפירותיו, ולגבי פטור זה לא חילקה תורה בין בהמה ובין חיה טורפת.

ב